

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

XXI століття увійшло в історію людства як кризова епоха у житті людини та соціуму, в якому вона існує. У центрі цієї ситуації є процес формування специфічного, невідомого раніше типу відносин між людиною і суспільством, коли особистісні риси стають однією з домінант соціального поступу, а розвиток людини виявляється джерелом глобальних економічних, політичних, соціальних і культурних трансформацій. У цей період з'являється певний теоретичний комплекс уявлень про особистість та її розвиток як професіонала.

Не останнє місце в сучасному суспільстві займає професіоналізм працівників правоохоронних органів. Органам внутрішніх справ відводиться одна з головних ролей у внутрішній політиці нашої держави. В наш час, коли рівень злочинності стає небезпечно високим, реалізація цієї ролі одержує особливу значимість. У зв'язку з цим питання удосконалення загальної і професійної підготовки працівника правоохоронних органів – це питання соціалізації.

У світовій науці вже давно закріпилась думка про вирішальну роль особистості у прогресивному розвитку людської спільноти. Наприклад, Ф. Бекон пов'язував з цим поняттям вищі прояви людської сутності розвинену пам'ять, мудрість, моральну стійкість Т. Гоббс використовував поняття особистості вкладаючи в його значення знання про людину, чий слова або дії розглядаються як її власні і яка діє свідомо [7, с.98;127].

Російський вчений Виготський Л.С. відзначає, що: «особистість... - поняття соціальне, воно охоплює надприродне, історичне у людині. Вона не природжена, але виникає в наслідок культурного розвитку, тому «особистість» є поняттям історичним. Це поняття охоплює єдність поведінки, котра вирізняється ознакою оволодіння... будує відношення примітивних і вищих реакцій». Важливим моментом в розвитку особистості Л. С. Виготський вважав мову. Він стверджував, що мова – «це головний засіб розвитку особистості» [5, с.315-316].

О. М. Леонтьєв наголошував, що особистість не складається із клаптиків. На його думку, особистість являє собою цілісне утворення особливого роду. «Особистістю не народжуються, особистістю стають ...» [12, с.175-176].

На погляд К.К. Платонова, «особистість – це конкретна людина як суб'єкт перетворення світу на основі його пізнання, переживання та відношення до нього». Науковець наголошує на визначенні особистості як суб'єкта свідомості, якщо під останньою розуміти «активну вищу форму відображення, властиву лише людині» [13, с.116-117].

Узагальнюючи наведені погляди науковців можна прийти до висновку, що особистістю є людина, яка сформувалась в наслідок культурного розвитку суспільства та досягла певного рівня, що дозволяє їй самостійно виконувати відповідну перетворюючу діяльність, свідомо і відповідально здійснювати саморегуляцію власної діяльності та поведінки.

В статті ставиться за мету розкрити поняття процесу соціалізації та психологію становлення цінностей особистості працівника в системі правоохоронних органів, розглянути поняття такі суспільні явища як соціалізація, цінність, система цінностей з точки зору професійної діяльності працівників правоохоронних органів.

Одним із провідних процесів формування особистості виступає процес соціалізації. Виникнення цього поняття в американській і французькій соціології відносять до кінця XIX століття і пов'язують з іменами американського соціолога Ф. Гіддінга і французького соціолога Г. Тарда стверджували, що головним механізмом соціалізації (входження людини у суспільство) є наслідування, що регулюється суспільством через систему освіти (навчання і виховання), сім'ю, громадську думку й інші соціальні інститути. [14].

Такі науковці як Г. Андрєєва, С. Козлова, Д. Майсер, Р. Немов, А. Реан, С. Розін, А. Соколов, Т. Шибутані розглядають соціалізацію як процес пристосування людини до соціального середовища. Наприклад, Г. Андрєєва стверджує, що «соціалізація – двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого – процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків завдяки його активній діяльності, активному включенню в соціальне середовище» [2].

С. Козлова виділяє три основні підходи щодо визначення соціалізації:

- соціалізація – це процес адаптації індивіда до навколишнього світу, який проходить у різних людей по-різному, людина пристосовується до середовища, в якому зростає (В. Паригін);
- соціалізація – це “сукупність соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює і відтворює певну систему знань, норм і цінностей, які дозволяють йому бути повноцінним членом суспільства” (І. Кон);
- соціалізація – це процес розвитку людини “у взаємодії з навколишнім світом” (Є. Рибалко) [10, с.7].

Т. Шибутані визначає соціалізацію як процес, за допомогою якого люди навчаються ефективно брати участь у соціальних групах [16].

В сучасній соціології під соціалізацією розуміють процес засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних механізмів, соціальних норм і цінностей, необхідних для успішного функціонування індивіда в даному суспільстві [17, с.686-687].

Соціалізація – це процес навчання та засвоєння індивідом соціальних норм, культурних цінностей, зразків поведінки, притаманних певному суспільству чи соціальній групі. Завдяки соціалізації люди одержують можливість взаємодіяти один з одним. Передавати соціальний досвід і культурні цінності, що є надбанням попередніх поколінь та втілені в оточуючій предметній і духовній дійсності. В ході соціалізації кожна людина розвиває власну індивідуальність та здатність незалежно мислити і діяти. Соціалізація не є пасивним процесом – вона пов’язана з активною, діяльною участю у ньому самої людини [1, с.181].

Таким чином, під соціалізацією людини слід розуміти процес засвоєння та відтворення нею культурних цінностей і соціальних норм, а також саморозвитку і самореалізації в тому суспільстві, в якому вона проживає.

Завдяки соціалізації людина залучається до суспільства та входить у різні соціальні макрогрупи та одночасно може бути включена в різні соціальні спільноти та соціальні інститути. Будь-яка макрогрупа має внутрішні підрозділи, як би вписані в неї підгрупи: наприклад, клас і шари всередині цього класу. Якщо ми проаналізуємо систему правоохоронних органів то побачимо, що система правоохоронних органів є великою макрогрупою до складу якої входять мікрогрупи – підрозділи органів внутрішніх справ.

Зазначене ґрунтується на тому що, органи внутрішніх справ є самим багатофункціональним апаратом. Широта та специфіка виконуючих функцій обумовлюють різноманітність її спеціалізованих служб та підрозділів, складністю ієрархічної будови системи органів внутрішніх справ та

організаційної структури. Апарати системи органів внутрішніх справ володіють значною юридичною, а у ряді випадків і економічною самостійністю. Багатьом з них, властива яскраво виражена відносна відокремленість та самостійність в силу специфічного змісту виконуючих функцій та внутрішньої спеціалізації (наприклад, слідчий апарат, служба ДАІ, позавідомча охорона) [11, с.24].

Найважливішим елементом діяльності будь-якої організації, в тому числі і органів внутрішніх справ, є репродукування нових членів організації. Це є необхідною умовою не лише виживання й існування, але й подальшого розвитку й удосконалення. Вихідним поняттям і структурним елементом будь-якої професійної діяльності є важливий і складний процес соціалізації до неї. Одним із шляхів більш повної соціалізації є соціально-психологічна адаптація. Тому одним із завдань роботи з персоналом органів внутрішніх справ є адаптація та закріплення на службі молодих працівників, їхнє становлення як фахівців на посадах у практичних органах і підрозділах внутрішніх справ.

Формування особистості працівника органів внутрішніх справ здійснюється в процесі його професійної соціалізації та адаптації в оперативно-службовій діяльності. Від успішного розвитку цього процесу залежить якість виконання службових обов'язків, кінцевий результат роботи [4, с.85].

Професійна соціалізація та адаптація молодого працівника органів внутрішніх справ являє собою складний, динамічний, багатогранний процес перебудови його спонукально-мотиваційної сфери, комплексу наявних навичок, умінь і звичок, розширення і поглиблення орієнтаційної основи діяльності відповідно до нових задач, цілей, перспектив та умов їхньої реалізації. Сукупність психологічних новоутворень в особистості, що виникають в процесі цієї перебудови, дозволяє майбутньому працівнику набути професіоналізму і згодом відшліфувати його практикою.

При визначенні чинників професійної соціалізації та адаптації виділяють такі як характер взаємовідносин, стиль керівництва колективом, соціально-психологічний клімат у ньому, рівень розвитку колективу; традиції та звичаї тощо [9, с.4;5].

Вступаючи в новий колектив молодий працівник органів внутрішніх справ засвоює нові або знайомі раніше соціальні норми та цінності, традиції та звичаї, що склалися в системі правоохоронних органів. Загальні правила поведінки працівників органів внутрішніх справ є узагальненням стандартів поведінки та доброчесності, які виробляються як на основі історичного досвіду трудової діяльності в системі органів внутрішніх справ, так і на вимогах Конституції України та визначених законами України принципах державної служби [3, с.19].

Традиції та звичаї в системі органів внутрішніх справ являють собою ефективний спосіб згуртування, сприяють розвитку внутрішньоколективних відносин і психологічного клімату. Закріплені в колективі традиції набувають не тільки суспільний, а й особистісно значущий сенс для молодого працівника, який вступив до лав органів внутрішніх справ та спонукають його до певної поведінки.

Отже, можна стверджувати, що в процесі професійної соціалізації та адаптації відбувається формування особистості працівника органів внутрішніх справ та відбувається процес пристосування до тих нових традицій, звичок та формування соціальних цінностей які склалися в системі органів внутрішніх справ.

Цінності – це явища природи та суспільства, які є благами життя та культури людини та виступають як дійсність або ідеал. Ці блага називаються цінностями тому, що люди їх «цінують». Адже вони збагачують життя. Тому ми захищаємо цінності, які у нас є, та прагнемо набути тих цінностей, які є для нас цілями та ідеалами [15, с.8].

Соціальні цінності справляють суттєвий вплив на індивідуальну життєдіяльність кожної людини і цим шляхом входять до психологічної структури особистості у формі особистісних цінностей. Для кожної особистості характерною є специфічна ієрархія цінностей, які виступають зв'язуючою ланкою між культурою суспільства та духовним світом особистості, між суспільним та індивідуальним буттям.

Для зрілої, сформованої особистості цінності – це перспективні стратегічні життєві цілі та мотиви життєдіяльності, реалізація яких виражається у внеску людини в розвиток суспільства, його культуру, науку, економіку.

Процес становлення цінностей особистості правоохоронця тісно пов'язаний з його моральним розвитком, який формується у процесі професійної діяльності та неминуче несе на собі відбиток цінностей, які притаманні більшості представників тієї або іншої національної культури та визначають практично всі дії правоохоронця, у тому числі професійну поведінку.

Система цінностей особистості працівника правоохоронних органів визначає практично всі його дії, у тому числі професійну поведінку. Розвиток особистості працівника правоохоронних органів та формування системи цінностей починається в сім'ї, школі і вищому навчальному закладі, а потім – у трудовому колективі, який висуває перед особистістю працівника правоохоронних органів ряд моральних вимог.

Від характеру і результатів діяльності працівників органів внутрішніх справ залежать такі великі і серйозні цінності, як інтереси суспільства, на які зазіхає злочинець, інтереси потерпілої від злочину особи, якій заподіяна матеріальна, фізична або моральна шкода, добре ім'я, честь, гідність, права і свободи людини.

Кожен працівник, який вступив на службу до лав правоохоронних органів, зробив важливий для себе вибір: обрав цю професію – діяльність у сфері охорони правопорядку. При цьому кожен зважував всі «за» і «проти», виходячи зі своїх уявлень про авторитетність, престижність, специфіку роботи в органах внутрішніх справ, про те, що йому обіцяє майбутня професійна діяльність в матеріальному і в моральному плані. Професіонали в органах внутрішніх справ можуть сформуватись тільки за умов їх прагнення до морального самовдосконалення, високої відданості своїй справі й оволодіння нею повністю, почуття морального задоволення від своєї роботи, при обов'язковій наявності в них визначеного морального «стрижня» повсякденного поведіння у відповідності з вимогами професійної етики.

Правоохоронним органам довіряють такі моральні цінності, як честь і гідність людини, її добре ім'я, а іноді і життя.

Честь і гідність - вищі категорії, які розкривають відношення людини до самої себе і ставлення до нього суспільства. Честь співробітників органів внутрішніх справ, з одного боку, є результат його особистих заслуг і гідності, а з іншого - наслідок заслуг перед народом всіх охоронців громадського порядку. Професійна честь вимагає від людини підтримувати авторитет, репутацію тієї соціальної групи, до якої він належить і приналежністю до якої він дорожить. Честь і визнання минулих заслуг людини, і в той же час - стимул його подальшого вдосконалення, запорука його нових успіхів у службовій та інших видах діяльності [6, с.64].

Особливості професійної діяльності співробітників органів внутрішніх справ, специфіка їх службових та позаслужбових відносин пред'являють особливі вимоги до дотримання честі і гідності. Це, перш за все, бездоганне виконання вимог Присяги рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, суворе дотримання законності, прагнення досконало оволодіти професійною майстерністю, повсякденно дотримуватися принципи

і норми моралі в службових і, що особливо важливо, позаслужбових відносинах [8, с.82].

Професійні цінності орієнтують співробітників органів внутрішніх справ на виконання та дотримання визначених обов'язків, на професійну відповідальність за свою діяльність.

Одною із головних цінностей в діяльності співробітників органів внутрішніх справ є цінність людського життя. Співробітники органів внутрішніх справ кожного дня мають справу з людськими проблемами, труднощами, тому ще однією важливою цінністю у діяльності правоохоронця є повага людської гідності, незалежно від расової, етнічної, сексуальної, суспільної, вікової, мовної, політичної, соціально-економічної, релігійної ознаками, статусу людини, з якою він вступає у відносини в процесі своєї праці. Тому, реалізуючи принцип соціальної справедливості, правоохоронець повинен гуманно, згідно букви закону відноситися до кожної людини яка опинилась у важкій життєвій ситуації та потребує допомоги з боку правоохоронних органів.

Специфіка професійної діяльності співробітників органів внутрішніх справ полягає в тому, що вони покликані надавати допомогу тим, чиї фізичні, психічні, соціальні чи моральні сторони життя порушуються. Тому благополуччя людей, які мають проблеми, також є цінністю професії. Це означає, що співробітникам органів внутрішніх справ необхідно активно прагнути не тільки допомогти конкретній людині, але й змінювати несприятливу ситуацію в суспільстві.

Надаючи допомогу, співробітник органів внутрішніх справ завжди повинен передбачати наслідки своєї діяльності, тому соціальна відповідальність являється ще одною з цінностей особистості правоохоронця. Соціальна відповідальність проявляється у дотриманні законності у виконанні службових обов'язків, у прагненні до реалізації

суспільно значимих цілей, у готовності підвищувати свій професійний рівень та служити своїй професії на благо оточуючих.

Отже, можна дійти висновку, що професійна соціалізація це процес становлення особистості правоохоронця в ході якого відбувається поступове засвоєння вимог сучасного суспільства як до представника правоохоронних органів. В процесі соціалізації руйнуються старі звички, настрої і погляди та відбувається процес пристосування до тих традицій та звичок, які склалися в системі органів внутрішніх справ.

Соціальні цінності, які формуються в ході професійної діяльності, орієнтують працівників органів внутрішніх справ на виконання та дотримання визначених обов'язків та професійну відповідальність за свою діяльність.

Література:

1. Александров Д. О. Юридична психологія : [підруч.] / Александров Д. О., Казміренко Л. І., Моїсєєва Є. М. – К. : КНТ, 2007. – 360 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология : [учеб. для вузов] / Андреева Г. М. – М. : Аспект-Пресс, 2006. – 365 с.
3. Бандурка О. М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ : [навч. посіб.] / Бандурка О. М. – Х. : НУВС, 2001. – 220 с.
4. Бесчасний В. М. Робота з персоналом в органах внутрішніх справ : [наук.-практ. посіб.] / Бесчасний В. М. – Донецьк : ДЮІ, 2005. – 296 с.
5. Выготский Л. С. История развития высших психических функций. Гл. 15 : Заключение. Дальнейшие пути исследования. Развитие личности и мировоззрения ребенка (1931 г.) / Л. С. Выготский // Выготский Л. С. Собрание сочинений : [в 6 т.]. – М., 1983. – Т. 3 : Проблемы развития психики. – С. 314–328.
6. Гришин А. А. Формирование профессиональной чести и служебного достоинства у сотрудников органов внутренних дел / А. А. Гришин //

Милицейская этика и проблемы нравственного воспитания сотрудников органов внутренних дел : сб. науч. тр. – К., 1991. – С. 60–67.

7. Ждан А. Н. История психологии. От Античности до наших дней : [учеб. для вузов] / Ждан А. Н. – [5-е изд.]. – М. : Академический проект, 2004. – 576 с.

8. Ибрагимов М. М. Профессиональная этика и эстетическая культура сотрудников органов внутренних дел : [учеб. пособ.] / Ибрагимов М. М., Куличенко В. В., Съедин Б. Г. – К. : НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1990. – 304 с.

9. Кириченко І. Г. Психологічні та організаційно-методичні проблеми адаптації молодих працівників – випускників вищих навчальних закладів МВС України до службової діяльності : [метод. реком.] / І. Г. Кириченко, В. В. Конопльов. – К. : НАВСУ, 2000. – 36 с.

10. Козлова С. А. Теория и методика ознакомления дошкольников с социальной действительностью : [учеб. пособ. для студ. сред. пед. учеб. завед.]. – М. : Академия, 1998. – 160 с.

11. Кутушев В. Г. Коллективы органов внутренних дел в системе трудовых коллективов : [лекция] / Кутушев В. Г. – М. : Акад. МВД СССР, 1982. – 32 с.

12. Леонтьев А. М. Деятельность. Сознание. Личность / Леонтьев А. М. – [2-е изд.]. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.

13. Платонов К. К. О системе психологии / Платонов К. К. – М. : Мысль, 1972. – 216 с.

14. Тард Г. Социальные этюды / Габриель де Тард ; [пер. И Гольденберга]. – СПб. : Ф. Павленков, 1902. – 366 с.

15. Чефранов А. Поняття цінності як основа правової аксіології / А. Чефранов // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 9. – С. 8–12.

16. Шибутани Т. Социальная психология / Шибутани Т. ; [общ. ред. и послесл. проф. Г. В. Осипова : сокр. пер. с англ. В. Б. Олышанского]. – М. : Прогресс, 1969. – 535 с.

17. Энциклопедический социологический словарь / под общ. ред.
Г. В. Осипова. – М. : ИСПИ РАН, 1995. – 939 с.